

HOCA NEŞ'ET'İN HAYATI, ESERLERİ VE TÛFÂN-I MA'RİFET'TEKİ TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Ali GÜZELYÜZ*

Hoca Neş'et adıyla tanınan Süleyman Neş'et Efendi, İstanbul asıllı olup padişahlara yakınlığı ile bilinen ve Enderun'da eğitim gördükten sonra kendisine divan hocalığı verilen, "*Enderunlu Şairler, Hattatlar ve Musîkî San'atkârları Tezkiresi*"¹ adında bir eseri de bulunan Ahmed Refi' Efendi² (ö.1750)'nin oğludur. Dedesi ise 1699'da ölen Mehmed Efendi'dir.

Babası Ahmed Refi' Efendi, III. Ahmed (saltanatı 1703-1730) ile I. Mahmud (saltanatı 1730-1754)'un huzurlarında uzun bir süre musahib ve nedim olarak bulunduktan sonra, kaderinin cilvesi ile Edirne'ye sürgün edilmiş³, Süleyman Neş'et de bu sürgün sırasında Edirne'de doğmuş ve bunun üzerine babası onun doğumuna şu tarihi düşürmüştür:

"Hüdâyâ iki 'âlemde 'azîz eyle Süleymân'ı"⁴

Bu mısradan da anlaşıldığına göre Hoca Neş'et hicri 1148/milâdî 1735 yılında doğmuştur.

Neş'et iki yaşına kadar Edirne'de yaşamış, daha sonra babası,

"Meskenimden dûr idüb gurbetde sergerdân iden
Kısmetim mi tali'im mi yohsa cânâ, sen misin"⁵

* Araştırma Görevlisi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü.

¹ Bu eserin yazma nüshası İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde 1479 numara ile kayıtlıdır. Rifki Melul Meriç, bu nüsha üzerinde çalışarak 18 Enderunlu'nun kimliğini tespit etmiş, eserin metnini yeni harflerle yazarak 13 sayfa tutan fotokopisini de eklemiştir. Bk. *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 1956, nr. 12, s. 139-168.

² Bk. Neş'et, *Divan*, tertip eden: Pertev Efendi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 42, varak 1b; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul 1308/1890; 1315/1897, II, 411; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Muellifleri*, İstanbul 1333/1915, II, 461.

³ Bk. Neş'et, a.e., 1b.

⁴ Bk. a.mlf., a.e., 2a.

⁵ Bk. a.y.

şeklinde başlayan Sûznâk makamında bir şarkı bestelemiş, bu şarkı dilden dile dolaşarak I. Mahmud'un kulağına varınca da padişah, onların affedilip İstanbul'a dönmeleri için bir hatt-ı şerif yazmıştır. Bunun üzerine oğlu Süleyman Neş'et ile birlikte İstanbul'a dönen Ahmed Refi' Efendi, padişaktan çok yakın bir ilgi görmüştür.

Süleyman Neş'et ilk gençlik yıllarında iken, babası hacca gitmek arzusu ile kaftan ağalığına talip olmuş, bu görev kendisine verildiğinde oğlunu da yanına alarak Hicaz'a doğru yola çıkmıştır. Hac farızasını yerine getirdikten sonra geri dönerken bir süre Konya'da kalan Süleyman Neş'et, Mevlânâ (ö.1273)'nin türbesini ziyaret etmiş ve o sırada meşihatta bulunan IV. Arif Çelebi (ö.1746)'nin oğlu II. Hacı Ebubekir Çelebi⁶ (ö.1785)'nin vasıtasıyla Mevlevî tarikatına girmiştir.⁷

İstanbul'a döndükten kısa bir süre sonra 28 Receb 1163/3 Temmuz 1750 Cuma günü babası vefat etmiş⁸ ve Topkapı civarında Mesnevî şârihi Sarı Abdullah Efendi (ö.1660)'nin mezarına yakın bir yerde defnedilmiştir.⁹

Babasının vefatından sonra Süleyman Neş'et gece gündüz çalışarak ilim tahsil etmiş, ilk eğitimini ve nesih yazısını Sarı Ali Efendi ve Fahrululemâ Yâsinî-zâde'den öğrenmiş; büyük mutasavvıfların manzum ve mensur eserlerini okumuş, Mevlânâ'nın Mesnevî'sini anlayabilmek için de Farsça öğrenmeye başlamıştır. İsfahan ve Şiraz'da Acemler'e hitabet üslubu hakkında uzun bir süre ders veren, aynı zamanda Tahmasb-kulı Nadir Şah (saltanatı 1736/1747)'ın ikinci tabibi olan ve o günlerde hekimlik yapmak üzere İstanbul'a gelen İmânî'nin yanında eski ve yeni şairlerin divanlarını okuyarak Farsça'yı en ince noktalarına kadar öğrenmiştir. Öyle ki, Özbek taifesinden ve Acem diyarından gelen İran ve Turan nüktedanlarına kendi dillerinin inceliklerini öğrettiği herkes tarafından bilinmektedir.¹⁰

Bu arada kendi kendine de çalışarak Farsça ve Türkçe gazeller söylemeye başlamış, Dâyezâde Cûdî (ö. I. Mahmud'un saltanatının sonları)'yi söz üstadı olarak kabul etmiş ve çalışmalarını ona takdim ederek takdirini kazanmıştır. Cûdî, şu kıtası ile Süleyman Neş'et'e mahlas vermiştir:

"Çünkü 'ilm ü edebe ettik edeble rağbet
Daima sahib-i 'irfân ile eyle sohbet
Gayret-i tıynetî sarf et eser-i eslâfa
Mahlas-ı ma'rifetin ola cihanda Neş'et"¹¹

⁶ Hk. bk. Şams al-Dîn Ahmad al-Atfâkî, *Manâkib al-Ârifîn*, (yay. Tahsin Yazıcı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980, 2. baskı, c.II, s.1355.

⁷ Bk. Neş'et, a.g.e., 2a-2b.

⁸ Bk. Mehmed Süreyya, a.g.e., II, 411.

⁹ Bk. Neş'et, a.g.e., 2b.

¹⁰ Bk. Ali Güzelyüz, *Hâca Naş'at, Tûfân-ı Ma'rifat*, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 1992, s.13.

¹¹ Bk. Neş'et, a.g.e., 3a; Ali Güzelyüz, a.g.e., 14.

Sonraları kendisi de mahlas vermeye başlamış ve bunu isteyenlere öğretmiştir. Pertev Efendi (ö.1837)'nin söylediğine göre Hoca Neş'et'in mahlas verdiği kişilerin sayısı, sadece isimleri zikredilecek olsa bile büyük bir kitap oluşturacak kadar çoktur.¹²

Hoca Neş'et, 1754'te Râgıb Mehmed Paşa sadarete geçince, onu ziyarete gelen Bursalı Şeyh Mehmed Efendi ile tanışarak, onun etkisiyle Nakşibendî tarikatına girmiş ve ondan zâhirî ve bâtinî ilimler öğrenmiştir. Mehmed Emin Efendi Bursa'ya döndükten sonra da onunla mektuplaşarak dostluğunu sürdürmüştür.¹³

Hoca Neş'et, zamanının çoğunu Molla Gürânî semtindeki konağında¹⁴ tarikat ehliyle sohbet ederek, Mesnevî müzâkeresi yaparak ve talebelerine ders vererek geçirir ve onlara layıkıyla ikrâm ve iltifatta bulunmada kusur etmezdi. Duyarlı bir insan olduğu için de hüznü şiiirler söyler, onu dinleyen herkes bu şiiirlerin etkisi altında kalırdı.¹⁵

Babasından kendisine intikal eden ze'âmet sebebiyle 1768 yılında Moskova Seferi (1768-1774)¹⁶ 'ne çıkan Hoca Neş'et, cephe gerisinde bazı görevlerde bulunmuş, zaman zaman askerlerin arasına katılarak savaştığı da olmuştur. Savaşta gazi ve mücahidler arasında seçkin bir yer edinmiş, *Divan*'ındaki şiiirlerinin bir kısmını da bu savaş sahnelerinden esinlenerek yazmıştır.¹⁷

Hoca Neş'et seferde iken İstanbul'daki dersleriyle talebesi Vak'anüvis Pertev Efendi ilgilenmiştir. Seferden döndükten sonra ömrünün geri kalan kısmını döneminin ünlü şair ve şeyhlerine verdiği derslerle geçirmiştir. Yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden Şeyh Gâlib, Pertev Efendi, Ârif ve Seyyid Fedâ Efendi'yi zikredebiliriz. Hoca Neş'et, ders ve müzâkerelerden fırsat buldukça, Mîrzâ Bîdil (ö.1720)'in *Tûr-ı Ma'rifet*¹⁸ adlı eserine cevap olarak *Tûfân-ı Ma'rifet* adlı Farsça eserini yazmakla meşgul olmuştur.¹⁹

¹² Pertev Efendi, Hoca Neş'et'in mahlas verdiği kişilerin hal tercümeleleri hakkında bilgi isteyenlere her ne kadar kendisinin yazmakta olduğu *Tezkire-i Şu'arâ'yı* tavsiye etmekte ise de (Bk. Neş'et, a.g.e., 3b), kataloglarda, tezkirelerde ve kütüphanelerde böyle bir esere rastlayamadık.

¹³ Bk. Neş'et, a.g.e., 5a; Ali Güzelyüz, a.g.e., 14.

¹⁴ Bk Mehmed Süreyya, a.g.e., II, 552.

¹⁵ Bk. Ali Güzelyüz, a.g.e., 15.

¹⁶ Hk bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.IV, kısım II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.174-203.

¹⁷ Bk Ali Güzelyüz, a.g.e., 15.

¹⁸ Bk Bîdil, *Külliyyât*, Bombay 1882.

¹⁹ Bk. Neş'et, a.g.e., 6a; Ali Güzelyüz, a.g.e., 15-16

1771'de Halil adlı 14 yaşındaki oğlunu, 1778'de de ağabeyi Sürreeminizâde Hacı Süleyman Efendi'yi kaybeden Neş'et, Sürûrî (ö.1814)'nin düşürdüğü şu tarihten anlaşıldığına göre hicri 1222/milâdî 1807'de vefat etmiştir²⁰ :

"Neş'et Efendi göçdü, cinân ola menzili."²¹

Mezarı, Topkapı dışında, Maltepe Hastahanesi yolunda, sağ tarafta Sakızağacı denilen set üstündedir.²²

ESERLERİ:

Hoca Neş'et'in, tezkirelerden ve muhtelif kaynaklardan tespit ettiğimiz eserleri şunlardır:

I. Divan: Hoca Neş'et'in en önemli eseri olup, 4 na't, 16 mahlasnâme, 3 kaside, 7 manzum hikaye, 25 musammat, 25 tarih düşürme beyti ve 134 gazelden oluşmaktadır. Hoca Neş'et hayatta iken, talebesi Pertev Efendi 1200/1785-86 yılında bu divanı tertib ve tebyiz ederek, başına Hoca Neş'et'in 6 varak tutan bir tercüme-i hâlini de eklemiştir. Divan'ın musammatlar bölümünde Hoca Neş'et, etkilendiği bazı şairlerin şiirlerine tazmin, tahmis, tesdis, müsemmen ve mu'aşşerler yazmıştır. Kasidelerinde ise tabiatı ve kış mevsimini tasvir etmektedir. Ayrıca çeşme, köprü, yol, cami ve tekke gibi yapıların inşâ ve tamiri ile ölüm ve doğumlar için çeşitli tarihler düşürmüştür. 1252/1836 yılında Bulak'ta basılan Divan'ın İstanbul'daki kütüphaneler ile kataloglardan tespit edebildiğimiz 16 yazma nüshası şunlardır:

1) Süleymaniye Kütüphanesi, M. Hafid Efendi 365; Dârulmesnevi 456/3; Hâlet Efendi 692; Râşid Efendi 775; Hacı Mahmud Efendi 5128.

2) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 42; 303; 1587; 2824; 2826; 5456; 5752.

3) Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 933.

4) Millet Kütüphanesi, Manzum 447.

5) Divan Edebiyatı Müzesi, H. 854.

6) Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Ağâh Sırrı Levend Kitaplığı 381.

II. Tûfân-ı Ma'rifet: Hoca Neş'et, manzum ve mensur olarak kaleme aldığı bu Farsça eserinde kendi tasavvufî görüşlerini açıklamıştır. Bu eseri şerheden Hanif İbrahim Efendi (ö.1217/1802), Mirzâ Bîdil'in *Tûr-ı Ma'rifet* adlı eserini birisinin bir vesile ile Hoca Neş'et'in önüne koyup "*Bunun gibisi bir daha söy-*

²⁰ Bk. Ali Güzelyüz, a.g.e., 16.

²¹ Bk. Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e., II, 461.

²² Bk. a.y.

lenmez." diye iddiada bulunduğunu, bunun üzerine Hoca Neş'et'in ona cevap olarak *Tûfân-ı Ma'rifet*'i yazmaya başladığını belirtmektedir. Aynı şekilde Hoca Neş'et'in *Divan*'ını tertipleyip hayatını kaleme alan Pertev Efendi de onun bu eserini *Mirzâ Bîdil'in Tûr-ı Ma'rifet* adlı eserine cevap olarak yazdığını söylemektedir.

Belli bir düzeye gelmiş tasavvuf ehline hitap eden bu eserin daha geniş bir kitle tarafından okunup anlaşılması için, Hanif İbrahim Efendi (ö.1217/1802), Hoca Neş'et hayatta iken tercüme ve şerh etmiştir.

Hanif İbrahim Efendi, *Şerh-i Tûfân-ı Ma'rifet* adını verdiği eserinin sonunda, Hoca Neş'et'in derslerine katıldığını, bu dersleri bir bir not alıp sakladığını, uzun bir süre sonra ise bunları tamamlayıp tertiplediğini ve eserini 1207 yılının Receb ayının üçüncü Perşembe gecesi (3 Şubat 1793) tamamladığını ifade etmektedir.²³

Hanif İbrahim Efendi, *Tûfân-ı Ma'rifet*'i bazı yerlerde kelime kelime tercüme ederek, bazı yerlerde tercümeden sonra konuyu açıklayarak ve yeri geldikçe de anlatılanları teyid etmek için âyet, hadis, darbimesel ve beyitleri şahit olarak göstererek şerh etmiştir.

Tarafımdan tenkitli metni hazırlanan bu eserin kataloglardan ve kütüphanelerden tespit ettiğimiz 10 yazma nüshası şunlardır:

1) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Farsça Yazmalar 844; 981.

2) Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesi, H.833.

3) Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 3654; Es'ad Efendi 2836/1; Hacı Mahmud Efendi 2024/2; Hâlet Efendi İlâvesi 108; Dârulmesnevî 456/1; M.Hafid Efendi 318.

4) Selimiye Kütüphanesi, 272.

III. Tercüme-i Du Beyt-i Molla Câmî: Hoca Neş'et bu eserinde Abdurrahman-ı Câmî (ö. 898/1492)'nin Farsça iki beytini tercüme ve şerh ederken, başka şairlerin şiirlerine ve kendi tasavvufî görüşlerine de genişçe yer vermektedir. Eser, müseccâ bir nesir ile yazılmıştır. 1263/1847 yılında İstanbul'da Dâru't-Tibâ'ati'l-Âmire'de basılan bu eserin İstanbul kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz yazma nüshaları şunlardır:

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmûd Efendi 3233; Es'ad Efendi 1595/2; Dârulmesnevî 456/2; Yozgat 536/1; Fatih 3717; Zühdi Bey 373.

IV. Mesleku'l-Envâr ve Menba'u'l-Esrâr: Nakşibendî tarikatı ile ilgili bilgileri ihtiva etmekte olup Muhammed-i Nakşibendî tarafından Farsça olarak yazılmış olan bu eseri Hoca Neş'et, Tercümetü'l-İşk terkininin noktalı harf-

²³ Bk. Hanif İbrahim Efendi, *Şerh-i Tûfân-ı Ma'rifet*, İ.Ü. Ktp., T.Y. 2148, varak 120a.

lerinin delâlet ettiği 1203/1788-89 yılında Türkçe'ye tercüme etmiştir. Yazma halinde olan bu eser için Prof.Dr. Abdülkadir Karahan her ne kadar "*Biricik yazması özel kitaplığımızdadır.*"²⁴ demektedir ise de, yaptığımız araştırma sonucu İstanbul kütüphanelerinde aşağıdaki nüshalarını da tespit ettik:

1) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 688; 2141; 2177; 1618.

2) Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 2473; 2483.

V. Muharrerât-ı Husûsiyye-i Neş'et: Hoca Neş'et'in muhtelif konularda bazı dostları ile devlet adamlarına yazdığı mektuplar ve aldığı cevaplardan oluşmaktadır. Mektupların sonradan başka birisi tarafından toplanıp tertiplendiği anlaşılmaktadır. Ancak tertipleyenin adı ve tertip tarihi belli değildir. Son mektubun eksik kalmış olması, bunun devamının da olabileceğini düşündürmektedir. Her sayfada 21 satır olmak üzere 40 varaktan oluşan bu eserin tespit edebildiğimiz tek yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 3134'te kayıtlıdır

TÛFÂN-I MA'RİFET'TEKİ TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ:

Hoca Neş'et, eserinin ilk beytinde "*Kesinlikle bil ki bu denli alışılmadık şeyleri, gönül gözü açık olanlar için kaleme aldık.*"²⁵ şeklindeki sözleriyle, bu eserin tasavvufta çeşitli menzilleri katederek son menzile ulaşmış olanlara rehber olması, gerçeklerin anlaşılması ve tasavvuf vadisinde seyr u sefer edenlerin faydalanmaları için kaleme aldığını ifade etmektedir.

Aşağıdaki beyitte ise; geçmişlerin ayıbının araştırılmaması ve onların aleyhinde kınamalarda bulunulmaması gerektiğini söylemektedir:

"Geçmişlerin kusurunu sayma, kınayarak konuşma

Âr perden yırtılmamışsa, dedikodu ile kimsenin perdesini yırtma"²⁶

Aşağıda tercümesini verdiğimiz gazelde, "mâsivâllah" diye adlandırılan dünyanın değersiz oluşundan; gençlik ve güzellik günlerinin geçiciliğinden ve akıl, aşk ve gönlün hiçbir işe yaramayacağından bahsetmektedir:

Kâinâtın mânâsı hiçtir hiç
Can ve cihânın hâsılı hiçtir hiç
İyilik, güzellik, dilberlik ve naz
O bel, o ağız hiçtir hiç

²⁴ Bk. Abdülkadir Karahan, "Neş'et" maddesi, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1977- v.dd , XXV, 206.

²⁵ Bk. Ali Güzelyüz, a.g.e., *Farsça Metin*, 1.

²⁶ Bk. a.y.

Âb-ı hayat tuzlu, Hızır'ın ömrü acı
 Nedir ebedî ömür? Hiçtir hiç
 Akıl ve aşk nuru ile gönül denizinin
 Varlık ve yoklukları hiçtir hiç
 Bu konuşma, bu ince hayâl
 Neş'et, ün ve şöhret hiçtir hiç.²⁷

*"İnsan fıtrati, varlık kadehindeki yokluk şarabının neşesiyle dünyanın gözünün kirpiğine asılmış ve dökülmek üzere olan bir gözyaşı damlasıdır. Ömrün müddeti, kirpikten eteğe kadardır. Bu dökülen damlanın hâsılı mahrumiyet ve ümitsizliktir."*²⁸ şeklindeki sözleriyle insanın ömrünün çok hızlı bir şekilde tükenmekte olduğunu; bu dünyada âhret azığını hazırlamayanların mahrumiyet ve ümitsizlikle karşılaşacaklarını ifâde etmektedir.

Hoca Neş'et, ilâhî aşk ve vahdet-i vücûd hakkındaki görüşlerini şu sözleriyle ifâde etmektedir:

*"Aşık Neş'et'e 'Aşk nedir?' diye sordum. 'Bir titreme ateşidir' dedi. Yani varlık dünyasında ilkbahar ve sonbahar olmaksızın soğuşun soğukluğunu ve sıcağın sıcaklığını hissetmektir. Tıpkı yaz ve kış gibidir. Kar ve yağmur olmadığı halde yağar, rüzgâr tozsuz eser. Onun karakışının soğukluğundan gönül, can ve cihandan, hatta cânân ve cinândan öylesine solgun ve ölü olur ki sevginin hayat suyunun pınarının, ölüm soğukluğunun buzhanesine hasret kaldığını sanırsın. Onun dünyayı yakan temmuzunda, sıcaklığın harareti öyle olur ki sevgilinin sevgi güneşinin sıcaklığının etkisinden can ve cihânın tümü sevgili olur. Yani sevgiliden, sevgilinin hanedanına, kedi ve tavuklara kadar o hanedanın bütün fertlerine; evden mahalleye, mahallenin köpeklerine, mahalleden şehire, şehirden bölgeye, bölgeden dünyaya, otlayan, uçan, evcil ve vahşi hayvanlar, insanlar, cinler ve tüm varlıklara etki eder ve sevgili olmayan hiçbir şey kalmaz."*²⁹

Gururlu ve kibirli olan zâhid görünümlü kişilerden bir şey beklemenin yanlış olacağını söyleyen Hoca Neş'et, bunların Allah'a kavuşma yolundan uzak olduklarını ifâde etmekte³⁰; yaşam ve ölüm konusundaki görüşlerini açıklarken de, yaşamın acılarla dolu olduğunu, bu acılardan kurtulmanın tek yolunun ölüm olduğunu, yani can vermeden cânânın ele geçmeyeceğini söylemektedir.³¹ Ona göre, bu dünyadaki üzüntü, mutluluk ve her türlü durum birer sebebe bağlıdır. Örneğin susuzluğu gidermek için su içmek, açlığı gidermek için de yemek yemek gerekir. Âhret ise bunun tam tersidir. Yani varolmak için yok olmak gerekir. Hayat zorluklarla doludur. Bu zorluklardan kurtulmanın tek yolu ölümdür. Yani can

²⁷ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 2.

²⁸ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 2-3.

²⁹ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 4-5.

³⁰ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 9.

³¹ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 12.

vermeden cânân ele geçmez. Allah'ın sırrına akıl yoluyla ulaşmak mümkün değildir. Aksine hakiki aşk cazibesi ile "Ölmeden önce ölü" sırrından hareket etmek gerekir.³² "Yüce Allah, dünya hayatının bir eğlence ve oyundan ibaret olduğunu buyurmaktadır. Her hâlûkârda oyunlarla çocuklar uğraşır. Onların süttten başka arzuları; annelerinden başka umut ve korkuları yoktur. Taç, taht ve padişahıtan birşey anlamazlar. Söz anladıklarını farzetsek bile, bir damla süt için bütün dünyayı verirler. Ölüm ve yaşam da aynı şekildedir."³³

Müellif, "Duymak ile anlamak arasında seksen bin örtü vardır"³⁴ sözleriyle, Allah'ın sırlarını dinlemekle yetinmemeyi, aksine can u gönülden bu sırlara vakıf olup öğrenmeyi ve onları gerçek anlamıyla bilmeyi tavsiye etmektedir. Hanif İbrahim Efendi ise müellifin bu sözünü şu beyitle açıklamaktadır:

"Cem'-i kütüble ref'-i hüçüb mümkün olmadı
Bildim ki 'ilm bilmek imiş, okumak değil"³⁵

(Kitap toplayarak örtüleri ortadan kaldırmak mümkün olmadı. İlmın okumak değil, bilmek olduğunu anladım.)

"Selâmet Selmâ'sı vahşet ve dehşet sahrasındadır. Kavuşma umudunun Leyla'sı ise korku ve belâ hicrânının karanlık gecesinin çadırındadır. Yani her sefâ bir gamda ve her sürûr bir matemdedir. İlâhî sünnet böyledir. Üzüntüden sonra mutluluk, ayrılıktan sonra kavuşma gelir. Allahü Teâlâ'nın buyurduğu gibi "Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır" (Kurân-ı Kerîm, 94/6)." sözleriyle, bütün zorluklardan sonra kolaylık geleceğini ifâde ederek "Allah'ın lütfuyla çözülemeyecek hiçbir zorluk yoktur. İstirapların sonu huzurdur." demektedir.³⁶

Cesareti ve yiğitliği öven Hoca Neş'et, savaşta Allah'a tevekkül ederek kendini düşman safına atan cesurların zafere ulaştıklarını ve bunların Allah katında sevildiklerini, kaçış yolunu seçen kötü kalplilerin ise dâimâ acımasız düşmanların kılıçlarıyla öldürüldüklerini söylemektedir.³⁷ Ona göre, düşmanı olmayan birinin ömrünün bir nefes kadar kısa olması, düşmanı olup da yüzbinlerce yıl yaşamasından daha iyidir.

Cesaret ve cömertliği karşılaştırırken; cesaretin can fedâ etmek, cömertliğin ise altın bahşetmek olduğunu; her hâlûkârda giden canın, giden hazineden daha kıymetli sayılması gerektiğini; yiğitliğin bir cevher, cömertlik ve cesaretin ise o

³² Bk. Hanif İbrahim Efendi, a.g.e., varak 14b-15a.

³³ Bk. Ali Güzelyüz, a.g.e., Farsça Metin, 13.

³⁴ Bk. Ali Güzelyüz, a.g.e., Farsça Metin, 10.

³⁵ Bk. Hanif İbrahim Efendi, a.g.e., varak 11b-12a.

³⁶ Bk. Ali Güzelyüz, a.g.e., Farsça Metin, 11-12.

³⁷ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 14.

cevheri sunabilme kabiliyeti olduğunu; cevheri sunma kabiliyetinin ise imânın alâmeti sayılabileceğini ifâde etmektedir.³⁸

Aşağıda tercümesini verdiğimiz rubâîde ise Hoca Neş'et, bir kul olarak bazı günahlar işlemiş olabileceğini kabul ederek, yaptıklarından pişmanlık duyduğunu belirtmekte ve Allah'a yalvararak mağfiret dilemektedir:

"Allahım! Kötü günahımdan dolayı perişânım
Kötü söz ve fiilimden dolayı utanç duyuyorum

Gayb aleminden gönlüme bir feyiz ver ki
İçimdeki bâtil düşünce yok olsun."³⁹

Ölümden korkmamak gerektiğini, can ve cihânın bir nefes gibi olduğunu, gösterişten kaçınmayı ve Allah yolunda ilerlemeyi tavsiye eden Hoca Neş'et; Cennet ve Cehennem'in, insanoğlunun yaptıklarının karşılığını alacağı birer ev olduğunu ve her şeye karşı Allah'ın kâfi olacağını belirtmektedir.

Müellife göre, insanın bu fesat ve fitne dünyasına gelmesinden maksat, vâcibülvücûd olan Allah'ı tanımaktır. Dünyayı zâlim bir padişaha benzeten müellif, o padişahın içmekte olduğu şarabı, haksızca öldürülenlerin kanına; eğlence meclisindeki sâkî ve dansözleri, cellatlara; çeng, rübâb ve ûd gibi müzik âletlerinin sesini, sitem görenlerin kanlı ciğerlerinden yükselen feryâtlara; bahçelere yağın nisan yağmurunu, ağlayan göze; bahçede yeni açmakta olan gül ve lâleyi, parça parça olan gönül ve ciğere; o bağ ve bahçelerin akarsularını, çeşitli belâlara düşmüş olanların kanlı ciğerlerine benzetmekte ve o padişahın divanında sadece zalimlere ödül verildiğini ilâve etmektedir.⁴⁰

Müellife göre, aynî imândan sonra imân etmeye çalışmak cahillik olur. Çünkü Allah'ı görmek, imân ve irfânın sebebi olamaz.

Vahdet-i vücûd nazariyesini savunan Hoca Neş'et, insanın öldükten sonra, ruhunun başka bir beden içinde tekrar dünyaya gelmesi anlamına gelen tenâsühü reddetmekte, cifir ilmini de kabul etmemektedir.

³⁸ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 15.

³⁹ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 20.

⁴⁰ Bk. a.g.e., Farsça Metin, 37-38.